

พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สมัยอยุธยาถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์นั้น ไทยเรารับมาตั้งแต่สมัยโบราณ มาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสมัยอยุธยา กษัตริย์หลายพระองค์ได้นำลัทธิเทวราช ตามแบบประเทศเขมรมาใช้ กษัตริย์ขอมบางองค์นับถือศาสนาพราหมณ์ บางองค์นับถือพุทธมหายาน ส่วนใหญ่ไทยเราจะรับมาทั้งพิธีราชูร์ และพิธีหลวง ในที่นี้จะเลือกมากล่าวเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก ซึ่งถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ และเลือกมากล่าวเฉพาะที่สำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พิธีกะสา गया พระราชพิธีตรียัมพวาย พระราชพิธีจรตพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีจองเปรียง เป็นต้น

พระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่สำคัญพิธีหนึ่งสำหรับประเทศที่มีการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พิธีนี้เป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติขององค์ประมุขว่า ได้ทรงเป็นพระราชาธิบดีของประเทศนั้นโดยสมบูรณ์แล้ว สำหรับขั้นตอนพิธีนั้นย่อมแตกต่างกันออกไป ตามขนบธรรมเนียมของแต่ละประเทศ

สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ของพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ถือประเพณีสืบเนื่องมาแต่ลัทธิพราหมณ์ และพราหมณ์มีส่วนสำคัญในการพระราชพิธีเช่นนี้ เช่น ผู้กล่าวคำถวายสิริราชสมบัติ และเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

พระราชพิธีในสมัยอยุธยานั้น การเริ่มพิธีเมื่อสร้างเมืองใหม่ พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1" ครั้งนั้นจะมีพราหมณ์ที่กลบัตร์สุเมเพลิงสร้างเมืองใหม่ ผู้ประกอบพระราชพิธีคือพราหมณ์ราชครูทำหน้าที่เป็นอาลักษณ์ อ่านสาสดตราตั้ง ถวายพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1

จากนั้นพราหมณ์ก็ถวายกรองคอ พระมหाराชมงกุฏ พระแสงขรรค์ประจำพระองค์ ต่อมา เป็นพิธีส่งสวดถวายชุมนุมเทวดา สวดถวายพรชัยมงคลคาถา ประพรมน้ำมนต์รอบเขต ปริณทลพระราชพิธี เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 5 ปีชาล พุทธศักราช 1893 ใน ระหว่างที่ไทยติดต่อกับเขมรทางตะวันออกด้วย แต่ทรงให้มีพระราชพิธีดังกล่าว อันเป็นการ เริ่มต้นสร้างราชอาณาจักรที่ยังไม่ได้สร้างพระบรมมหาราชวังได้อย่างสมบูรณ์ จึง ไม่มีพระที่นั่งต่าง ๆ ประกอบพระราชพิธีได้เหมือนปัจจุบัน ครั้นนั้นพระราชพิธีทรงจัด ณ ปริณทลหนองโสน (ในบริเวณฝั่งพระราม ในปัจจุบัน)

ต่อมาพระราชพิธีเริ่มมีกฎเกณฑ์มากขึ้น เมื่อบ้านเมืองค่อยว่างศึกสงคราม ไม่ว่าจะเป็นสถาปนาขึ้นครองราชย์ หรือปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ หรือแม้อัญเชิญขึ้น ครองราชย์ก็ตาม ยังมีสมัยรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกต้องกระทำถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกให้เป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมราชมณเฑียรตามโบราณราช- ประเพณี แต่งคเสด็จเลียบพระนคร และการรื่นเริงอย่างอื่นไว้ เมื่อถวายพระเพลิงศพ แล้วจึงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชอีกครั้งหนึ่ง และการทำบรมราชาภิเษกครั้งที่สองนี้ ก็ไม่ผิดโบราณราชประเพณี

ขั้นตอนของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกโดยสมบูรณ์นั้น แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน

1. ขั้นตอนเตรียมพิธี มีการทำพิธีตักน้ำมาตั้งพิธีเสกน้ำสำหรับถวายเป็นน้ำอภิเษก และนำสรง พระมูรธาภิเษก กับพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏดวงพระบรมราชสมภาพ และ พระราชัญจกรประจำรัชกาล
2. พิธีเบื้องต้นมีการเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งน้ำวงคายจุตเทียนชัย และเจริญพระพุทธมนต์ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
3. พิธีบรมราชาภิเษก มีพิธีสรงพระมูรธาภิเษก ประทับพระแท่นอัฐทิศ อุทุมพรรับน้ำอภิเษก ประทับนั่งท้าวรับการถวายสิราชสมบัติ เชิญเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์
4. พิธีเบื้องปลาย มีการเสด็จออกมหาสมาคม สถาปนาสมเด็จพระบรมราชาธิราชแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีประกาศพระองค์เป็นศาสนูปถัมภกในพระบวรพุทธศาสนา ถวายบังคมพระบรมศพ พระบรมอัฐิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ

สมเด็จพระอัครมเหสี ในรัชกาลก่อน ๆ แล้วเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร

5. เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง

การทำนํ้าอภิเษก

สมัยอยุธยาได้ใช้นํ้าในัญจมหานที ในชมพูทวีปคือแม่น้ำคงคา แม่นํ้ายมนา แม่นํ้ามหานที แม่นํ้าอจิรวดี และแม่น้ำสรภู หรือไม่ยังมีหลักฐาน แต่ดูจากสภาพการคมนาคมระหว่างชมพูทวีปกับพระนครศรีอยุธยาแล้ว ยากที่จะได้นํ้านั้นมาอีก ทั้งขนบธรรมเนียมแต่เดิมนั้น จำเป็นต้องเร่งพระบรมราชาภิเษกโดยด่วน กระทำนั้นก่อนที่จะถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลก่อน ดังนั้นหากจะได้นํ้าในัญจนทีที่ชมพูทวีปเห็นจะเป็นการยาก เท่าที่ปรากฏในหลักฐานการพระบรมราชาภิเษกสมัยกรุงศรีอยุธยา ทานใช้นํ้าในสระเกษ สระคงคา สระยมนา แขวงเมืองสุพรรณในพระราชพิธี (ตาม 4 สระ) ยกเว้นรัชกาลที่ 1 และพระรามาธิบดีที่ 1 ไม่มีพระบรมศพพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน

จารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล

พระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกนั้น จะต้องมีการถวายพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระปรมาภิไธย และถวายดวงพระบรมราชสมภพ ในการถวายสิริราชสมบัติ และจะต้องเชิญพระราชลัญจกรประจำรัชกาลเข้าตั้งบนแท่นมณฑลในการพระราชพิธีด้วย ดังนั้นก่อนเริ่มงานพระราชพิธี จึงกำหนดให้มีพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรในพระอุโบสถก่อน พิธีนี้เป็นพิธีที่จะต้องหาฤกษ์เป็นมงคลแก่องค์พระมหากษัตริย์ ที่จะต้องทรงรับพระบรมราชาภิเษก เมื่อโหรกำหนดพระฤกษ์วันใดในตอนเย็นก่อนถึงวันพระฤกษ์มีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และมีโหรสวดบูชาเทวดารุ่งขึ้นตอนเช้าก่อนถึงเวลาพระฤกษ์พระสงฆ์สวดถวายพรพระราชวงศ์ที่เสด็จมา ทรงเป็นประธานในพิธี ทรงประเคนอาหารบิณฑบาตรแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน

แล้ว ผู้เป็นประธานในพิธีจุศุပ္เทียน เครื่องนมัสการทรงศีล อาลักษณ์ผู้จะทำหน้าที่จารึก พระสุพรรณบัฏ โหรซึ่งจะทำหน้าที่จารึกดวงพระบรมราชสมภพ และนายช่างที่จะแกะสลัก ดวงพระราชลัญจกร ซึ่งแต่งกายด้วยเครื่องขาว รับผิดชอบด้วย ครั้นใกล้เวลาพระฤกษ์ พระราชวงศ์ผู้เป็นประธานทรงจุดเทียนเงินเทียนทองที่โต๊ะจารึก ผู้จะจารึกนมัสการ พระพุทธมหามณีรัตนฯ และถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วนำคายนสายสัญญาณ หน้าสู่มงคลทิศ ครั้นได้พระฤกษ์โหรลั่นฆ้องชัยให้สัญญาณอาลักษณ์ โหรและช่างจึงลงมือ จารึกพระสุพรรณบัฏดวงพระบรมราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกร พร้อมกับพระสงฆ์ สวดชัยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ เจ้าพนักงานประโคมแตง สังข์ และพิณพาทตลอด เวลาที่จารึก เมื่อจารึกเสร็จแล้ว พราหมณ์ลั่นน้ำสังข์และเจิมแผ่นพระสุพรรณบัฏดวง- พระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกร แล้วม้วนแผ่นพระสุพรรณบัฏและดวงพระบรม- ราชสมภพ พันด้วยไหมเบญจพันธ์ แล้วพันด้วยแพรแดงอีกชั้นหนึ่ง เสร็จแล้วแยกบรรจุลง ในพระกรัณฑ์ทองทองคำลงยาราชาวดี เป็นพระกรัณฑ์บรรจุพระสุพรรณบัฏองค์หนึ่ง บรรจุดวงพระบรมราชสมภพองค์หนึ่ง ครั้นแล้วเชิญพระกรัณฑ์ทั้งสองบรรจุรวมลงในหีบ- ทองคำลงยารองรับด้วยพานทองคำ 2 ชั้น ปิดคลุมพื้นตาตักกั้นเลื่อม ส่วนพระราช- ลัญจกรบรรจุลงถุงตาตักใส่ไว้ในพานทองคำคลุมเช่นเดียวกัน เสร็จแล้วัญเชิญขึ้นตั้งบนโต๊ะ จ้าหลักปิดทองบนพระธรรมาสน์ศิลา ภายในพระอุโบสถวัดฯ

ต่อจากนั้นบรรดาข้าพราหมณ์และข้าละออธูลีพระบาททั้งมวลเวียนเทียนสมโภช เสร็จแล้วคงประดิษฐานไว้ ณ ธรรมมาสน์ศิลานั้น จนกว่าจะถึงวันเริ่มงานพระราชพิธี พระบรมราชาภิเษก จึงจะตั้งขบวนแห่เชิญไปประดิษฐาน ณ พระแท่นมณฑล ภายใน พระที่นั่งของกษัตริย์ต่อไป

การแต่งตั้งเครื่องพระบรมราชาภิเษกบนพระแท่นมณฑล

บนพระแท่นมณฑลที่เชิญพระสุพรรณบัฏดวงพระบรมราชสมภพ และพระราช- ลัญจกรนี้ ตั้งอยู่ริมผนังด้านตะวันออกของพระที่นั่งกษัตริย์ บนพระแท่นประดิษฐานพระบรม- ธาตุพุทธปฏิมากรสำคัญของพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาล ประดิษฐานเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค เครื่องมูรธาภิเษก เครื่องพระพิชัยสงคราม พระแสงสำคัญต่าง ๆ

4 เสามุมพระแท่น ผูกพระแสงง้าว พระแสงทวนและเครื่องสูงต่าง ๆ

เครื่องสูงต่าง ๆ ดังโคลงกล่าวมาข้างต้นนี้ กล่าวรวมเป็นประเภท ในประเภทที่ 1 ยังแยกเป็นหลายองค์หลายชิ้น เช่นพระพุทธรูปปฏิมากรสำคัญ มี 10 กว้างองค์ เครื่องพระมูรธาภิเษกและพระแสงต่าง ๆ อย่างละ 20 กว้างองค์ ในรัชกาลที่ 1 ที่ไค้ทรงนำมาประดิษฐานก็มากอยู่แล้ว ในรัชกาลต่อมายังไค้ทรงสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีกก็มาก

พิธีเบ็องตน

การแห่เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชสัญลักษณ์ประดิษฐาน ณ พระแท่นมณฑลนั้น เชิญในตอนเช้าและตอนเย็นวันเดียวกันนั่นเอง ก็ได้เริ่มการพระราชพิธี อันเป็นพิธีเบ็องตนของงานพระบรมราชาภิเษก คือจุดเทียนชัยและเจริญพระพุทธมนต์ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

นับแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาถึงรัชกาลที่ 4 เจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในตอนเย็นรุ่งขึ้นเลี้ยงพระเมื่อครบ 3 วันแล้ว จึงจะถึงวันทรงพระมูรธาภิเษกและถวายสิริราชสมบัติ ต่อมาเมื่อคราวงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในรัชกาลที่ 5 ไค้เพิ่มพิธีเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งน้าวังตายคือสวดมนต์ปลุกเสก เครื่องบรมราชาภิเษกขึ้นก่อนวันที่จะมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษกอีก 1 วันด้วย พิธีเบ็องตนในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 จึงมี 4 วัน คือ

วันที่ 1 เย็นทำพิธีตั้งน้าวังตาย

วันที่ 2 เข้าสมเด็จเจ้าพระสังฆราชทรงทำพิธีจุดเทียนชัย สมเด็จเจ้าอยู่หัวทรงจบเครื่องสักการะบูชา และเทียนขบวนพระราชทานให้เจ้าพนักงานนำไปบูชา พระสยามเทวาธิราช พระมหาเศวตฉัตรในพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง และสถานที่เคารพต่าง ๆ ในพระนครรวม 16 แห่ง แล้วทรงถวายอาหารบิณฑบาตรแก่พระสงฆ์ เย็นประกาศการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แล้วเจริญพระพุทธมนต์

วันที่ 3 เข้าเลี้ยงพระ เย็นเจริญพระพุทธมนต์

วันที่ 4 เข้าเลี้ยงพระ เย็นเจริญพระพุทธมนต์เช่นวันก่อน

ในระหว่างการจัดเจริญพระพุทธมนต์ ฝ่ายพราหมณ์ก็ทำพิธีตามลัทธิ คือเข้าถวายน้ำพระมหาสังข์แล้วถวายใบไม้ 3 ชนิด ให้สมเด็จเจ้าอยู่หัวทางบัตพระองค์ แล้ว

พราหมณ์ก็นำใบไม้ที่ทรงปัดพระองค์นั้นไปกระทำศาสตร์บุญยาชุบใหม่เพลิงที่โรงพระราชพิธีพราหมณ์ตามไสยพิธี

พิธีปัดพระองค์ตามไสยพิธีนี้ ตามลัทธิพราหมณ์ถือว่าเป็นการป้องกันอันตราย อุบัติอันตราย และโรคนอันตรายให้แผ้วพานต่อพระมหากษัตริย์

พระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกสมัยปัจจุบัน ได้มีการตัดทอนพิธีเบื้องต้นลงให้เหมาะสมแก่กาลสมัย คือไม่มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงคาย ส่วนการเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษกก็กระทำเพียงวันเดียว พิธีจุดเทียนชัยบูชาพระสยามเทวาธิราช พระมหาเศวตฉัตร และสถานที่เคารพ กระทำในตอนเย็น ก่อนพิธีประกาศพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและเจริญพระพุทธมนต์

การประกาศพระบรมราชาภิเษกนี้ แต่ก่อนไม่มีเพ็ງมีในรัชกาลที่ 4 ในสมัยนั้น เรียกว่าประกาศเทวคา พระราชาคณะองค์ที่จะสวดเจ็ดตำนาน ทำหน้าที่ผู้ประกาศ เวลาประกาศท่านจะต้องมายืนบนผ้าขาวที่ลาดไว้ท่ายอาสนสงฆ์ เบื้องซ้ายพระสยามเทวาธิราชคล้องสายสิญจน์ที่โยงมาจากยันตร์ สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจึงอ่านประกาศ สำคัญในข้อความประการก็คือ อัญเชิญเทพเจ้าทั้งปวง ให้มาเป็นสักขีพยานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และช่วยคุ้มครองรักษาองค์พระมหากษัตริย์ ให้ทรงพระเจริญ ในพระสิริราชสมบัติ มีพระราชศักราชดิเรกยศ ปราบกฎแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ และคุ้มครองรักษาราชวงศ์ มนต์รื้อมาตยราชบริพาร สมณชีพราหมณ์ ตลอดจนอาณาประชานิกรให้มีความสุขสมบูรณ์ และขอให้เทพดาผู้อภิรักษ์พระมหานครราชธานีนี้ จงคลบ้นดาล เสนาพลนิกายให้มีความสามัคคีธรรม เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มั่นคงในความสวามิภักดิ์ และเป็นกำลังในการรักษาราชอาณาจักร และความเป็นเอกราชของชาติไทยยืนยงและ ขอให้คลบ้นดาลให้เสนาพลนิกาย มีความสามัคคีธรรมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ขอให้ทำกิจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตกตัญญู เป็นกำลังคำขู่ให้พระราชอาณาจักรเจริญมั่นคง

สร้างพระมูรธาภิเษก

เมื่อพิธีเจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก อันเป็นพิธีเบื้องต้น สิ้นลงแล้ว เช้าวันรุ่งขึ้นก็สร้างพระมูรธาภิเษก และทรงรับการถวายสิริราชสมบัติ งานเช้านี้ถือว่าเป็นงานสำคัญที่สุดในการราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งจะ

ทรงรับบรมราชาภิเษก ทรงเสด็จไปยังบัลลังก์พระที่นั่งฯ ทรงจุศุภเทียมนุชาพระรัตนตรัย แล้วสมเด็จพระสังฆราชถวายศีล ทรงศีลแล้วเสด็จขึ้นทูลพระสุราลักษณ์มาน ผลัดฉลองพระองค์ ทรงเสด็จพัสด์ชลีบ ครั้นได้เวลามหาพิชัยฤกษ์ พระมหाराชครูเชิญเสด็จสู่ มณฑปพระกระยาसनาน พราหมณ์เชิญพระมหาปฎิมาไชยและพระพิฆเนศวรนำเป็นคูหนาคู่ต่อ ๆ มาเป็นพราหมณ์ขับไม้ขับเท้าระว 2 คู่ เป่าสังข์ช่อตราวัฏ 2 คู่ เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ 1 คู่ โปรยขาวดอก 1 คู่ เจ้ากรมพราหมณ์พฤติบาทและมหाराชครู นำเป็นคู่สุดท้าย

กระบวนนำเสด็จนี้บางรัชกาลอาจน้อยลงหรือมากขึ้น เช่น (กรุงเทพฯ) รัชกาลที่ 7 ไม่มีขับไม้ขับเท้าระว ส่วนรัชกาลที่ 6 คราวบรมราชาภิเษกนั้นนอกจากกระบวนพราหมณ์แล้ว ยังมีตำรวจหญิงเชิญธงไชยราชกระบี่ธูช และธงพระครุฑพาดำนำเสด็จพระราชดำเนินด้วย สำหรับพระพุทธรูปที่นำเชิญเสด็จนั้น ในรัชกาลก่อน ๆ ตามเอกสารหลักฐานว่าเป็นพระปฎิมาชัย ต่อมารัชกาลที่ 5 เปลี่ยนเป็นพระชัยนวโลหะ ซึ่งเป็นพระมงคลของรัชกาลที่ 4 ส่วนผู้เชิญแตกอนพราหมณ์เป็นผู้เชิญทั้งพระพุทธรูป และพระคเณศวร ในรัชกาลที่ 4 โปรดให้ราชบัณฑิตขุนงขาวเป็นผู้เชิญพระพุทธรูป จึงเป็นธรรมเนียมสืบมาจนทุกวันนี้

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงหน้าพระมณฑป ทรงจุศุภเทียมนุชาเทวดากลางท้าว แล้วจึงเสด็จขึ้นบนพระมณฑปพระกระยาसनาน ประทับเหนือคังไม้ธูปหมพรหมผ้าขาว เจ้าพนักงานไชรหส์ธรรมาโปรยนำพระมูรธาภิเษก จากเพดานพระมณฑป เสร็จสร้างพระมูรธาจารกหส์ธรรมาแล้ว สมเด็จพระสังฆราชขึ้นถวายน้ำพระพุทธมนต์ ด้วยพระครอบที่พระชนงและพระหัตถ์ พระบรมราชวงศ์ผู้ใหญ่ขึ้นถวายน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระเต้าที่พระหัตถ์ เจ้าหน้าทีพระราชพิธีผู้ใหญ่ถวายน้ำพระพุทธมนต์ในพระครอบและพระเต้าต่าง ๆ ให้ทรงรับไปสรงที่พระอังสาทั้งซ้ายขวา พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์และน้ำในคังในพระเต้าเบญจศก เจ้าพนักงานดูแลภูษามาลาผู้ใหญ่ ถวายสังข์ทักษิณาวัฏตามขัตติยราชประเพณี แล้วเสด็จขึ้นทูลพระสุราลักษณ์มาน โดยมีกระบวนนำเสด็จเช่นเมื่อเสด็จลง

ขณะสร้างมูรธาภิเษก ไทลั่นฆ้องชัย พนักงานประโคมแตรสังข์ดุริยางค์ ทหารกองแก้วจินดายิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค เฉลิมพระเกียรติยศ ต่อมา

สมัยใดไม่พบหลักฐาน ได้มีทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติด้วย

ถวายน้ำอภิเชก

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากมณฑลพระกระยาสนานขึ้นสู่พระสราลย์พิมาน แล้วทรงเครื่องบรมราชาภิเษกตามธรรมเนียม เสด็จออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระที่นั่ง อุทุมพรราชอาสน์ ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร เพื่อทรงรับน้ำอภิเชกต่อไป

สมัยกรุงเทมหานคร แต่ครั้งรัชกาลที่ 1 ถึงที่ 3 พราหมณ์เป็นผู้ถวายน้ำ- อภิเชก น้ำมหาสังข์และน้ำเทพมนต์ ต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนเป็นราชบัณฑิตเป็น ผู้ถวายน้ำอภิเชก พราหมณ์พิธีถวายน้ำมหาสังข์ พราหมณ์พฤติมาศถวายน้ำเทพมนต์

พิธีถวายน้ำอภิเชกมีดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่ง ผ้นพระพักตร์ไปสูรพาทิศเป็นปฐม ราชบัณฑิตประจำทิศเข้าไปคุกเข่าถวายบังคมกล่าวคำ ถวายพระพรชัยมงคลคาถา ถวายแว่นแคว้นดินแดน พระพุทธศาสนาและปวงประชาที่อยู่ ณ ทิศนั้น ๆ ให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปกป้องคุ้มครองและทำนุบำรุง แล้วจึงถวาย น้ำอภิเชก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับน้ำอภิเชกด้วยพระหัตถ์ แล้วทรงเจิม และทรง ลูบพระพักตร์ กับทรงรับด้วยพระเต้าเบญจครรภไไว้อีกหน่อยหนึ่ง จึงมีกระแสพระราช คำรัส พราหมณ์เป่าสังข์ พราหมณ์พิธีถวายน้ำพระมหาสังข์ พราหมณ์พฤติมาศถวายน้ำ- เทพมนต์ด้วยพระครอบสำริด ต่อจากนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผ้นพระพักตร์ไปทางทิศอุดร อากเนย์ ราชบัณฑิตและพราหมณ์ประจำทิศอากเนย์ถวายพระพร ถวายน้ำอภิเชก น้ำ- มหาสังข์ น้ำเทพมนต์ เช่นเดียวกับทิศก่อน ทำดังนี้เวียนไปจนครบ 8 ทิศ

คำกราบบังคมทูลขอเทวดาจึงทรงพระราชทานพระบรมราชาอนุญาต หรือขอ เทวดาจึงทรงขึ้นะปวงอริราช ดังที่ราชบัณฑิตกล่าวนั้น คำว่าเทวดา หมายถึงองค์พระ- มหากษัตริย์ตามลัทธิพราหมณ์ถือว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ

ในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9 รัตนโกสินทร์) เป็นกาลสมัยที่ได้มีการปกครอง แบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแล้ว เพื่อให้เป็นการเหมาะสมแก่ ระบบการปกครอง จึงได้มีการเปลี่ยนผู้ถวายน้ำอภิเชกมาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ส่วนการถวายน้ำพระมหาสังข์และน้ำเทพมนต์คงเป็นพราหมณ์เช่นเดิม สมาชิกสภาผู้แทน- ราษฎรที่ถวายน้ำอภิเชกแต่ละทิศ มีใ้กล่าวคำถวายพระพรและถวายดินแดนแต่ละทิศดัง

แตกอน

พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยานี้ ถือว่าเป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับแผ่นดินไทย-
เรารับขนบธรรมเนียมประเพณีมาจากอินเดีย เพราะถือว่าเป็นพิธีสาบานตนเบื้องต้น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคือนำชำระพระแสงศตราวุธของพระมหากษัตริย์ประกอบคำปฏิญาณ
เราไม่มีหลักฐานว่าก่อนศรีอยุธยา นั้น เมื่อไทยเราได้รับเอกราชถือน้ำมาเป็นพิธีสำคัญ
ของบ้านเมืองหรือยัง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า มีการถือน้ำพระ-
พิพัฒน์สัตยามาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง และถือว่าเป็นพิธีสำคัญ ซึ่งบรรดา
ข้าราชการผู้มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับความยุติธรรมของบ้านเมืองจะขาดเสียไม่ได้ ถึงกับ
ตราไว้ในกฎหมายเหียรบาล ฉบับที่ประกาศใช้เมื่อปีชวด สัมฤทธิศก ศักราช 720 (พ.ศ.
1891) ความว่า ลูกขุนผู้ใดขาดมิโทษถึงตาย... เป็นต้น

เป็นที่น่าเสียดายที่เอกสารสมัยนั้นไม่มีให้เราใดศึกษา คงทราบจากความรู้ใน
กฎหมายเหียรบาลแต่เพียงสถานที่ถือน้ำ เพราะตราไว้เป็นตัวบทว่า "...พระภรรยาเข้า
ทั้งสี่ พระราชกุมาร พระราชนัดดา ถวายบังคมถือน้ำในหอพระ เท่านั้นนั่งในมณฑล-
ภิเชก..." ส่วนในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ได้หลักฐานแต่เพียงว่าข้าราชการถือน้ำ
ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ แต่ภายหลังย้ายมาที่วิหารพระมงคลบพิตร เมื่อถือน้ำแล้วก็นำ
ดอกไม้ธูปเทียนไปสักการบูชาพระบรมรูปพระเชษฐาธิราช คือพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้า
อู่ทองผู้สร้างกรุงศรีอยุธยา แล้วจึงไปถวายบังคมพระเจ้าแผ่นดินในพระที่นั่ง ส่วนพระ-
บรมวงศานุวงศ์นั้น แยกถือน้ำในพระที่นั่งเฉพาะพระพักตร์¹

สำหรับการถือน้ำในกรุงเทพฯ มีสองอย่างคือ การถือน้ำซึ่งจัดขึ้นเป็นการ
พระราชพิธี และถือน้ำเป็นพระราชพิธีจร

¹หม่อมหลวงปีย์ มาลากุล, พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2512).

การถือน้ำประจำ หมายถึงการถือน้ำของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน รวมทั้งพระยา ตลอดจนบรรดาที่อยู่ในกรมของพระบรมวงศานุวงศ์ มีศักดินา ตั้งแต่ 400 ขึ้นไป ทุกต้นปีและกลางปีอย่างหนึ่ง และการถือน้ำของทหารเป็นประจำทุก ๆ เดือน การถือน้ำประจำแตกอน ถือน้ำวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 5 ต่อเนื่องจากพระราชพิธีสัมพัจฉรฉนังครั้งที่หนึ่ง และแรม 13 ค่ำ เดือน 10 ก่อนการพระราชพิธีสารทอีกครั้งหนึ่ง พิธีถือน้ำประจำปีละ 2 ครั้ง แตกอนเรียกว่า พระราชพิธีศรีสัจปานกาล ก็หมายถึงพิธีกระทำสัตย์สาบานเพื่อความสวัสดิมงคลตามวาระนั่นเอง

ต่อมาเมื่อมีการใช้วันที่มากกว่าวันแรม รัชกาลที่ 6 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เปลี่ยนวันทำการพระราชพิธีศรีสัจปานกาล จากวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 5 มาเป็นวันที่ 3 เมษายนของทุก ๆ ปี และได้ทรงยกเลิกพระราชพิธีสารท และการถือน้ำกลางปี จึงมีพระราชพิธีถือน้ำประจำปีเพียงปีละครั้ง ตั้งแต่ 2457 เป็นต้นมา

สำหรับการถือน้ำของทหาร นั้นต่างจากพลเรือน แต่โบราณมาทหารต้องถือน้ำในวันขึ้น 3 ค่ำของทุก ๆ เดือน เว้นเดือนที่มีการถือน้ำใหญ่ เดือน 5 และเดือน 10 เหตุที่ต้องถือน้ำทุกเดือน เพราะทหารประจำการในเวลายันสัณผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับราชการทุกเดือน ต่อมาเมื่อมีการยึดการรับราชการทหารแล้วข้อกำหนดถือน้ำประจำปีเช่นเดียวกับข้าราชการฝ่ายใน

การถือน้ำ ในรัชกาลที่ 1, 2 และ 3 ได้กระทำตามแบบกรุงศรีอยุธยา ข้าราชการไม่ได้คัมน์ำพิพัฒน์สัทยาเฉพาะพระพักตร์พระเจ้าแผ่นดิน คงถือน้ำในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสร็จแล้วก็ไปถวายบังคมพระบรมอัฐิที่เบื้องกลางหอพระธาตุแทนการถวายบังคมพระบรมรูปพระเชษฐาธิราชในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ต่อมาปีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกล็ดงวตัลยราชสมบัติได้เปลี่ยนวิธีการเฝ้า ถือน้ำพิพัฒน์สัทยาใหญ่ ถือน้ำให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ถือน้ำเฉพาะพระพักตร์ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมกัน และพระองค์ก็ได้เสด็จร่วมประทับในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และร่วมเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัทยาด้วย จึงถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาทุกรัชกาล

หลัง 2475 ได้ถูกยกเลิกไป และได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2512 ซึ่งนับเป็นการถือน้ำครั้งแรกในรัชกาลที่ 9 ผู้ถือน้ำครั้งนี้เฉพาะผู้ที่ป็นสมาชิกราชอิสริยาภรณ์ อันมีศักดิ์รามาธิบดีเท่านั้น ไม่ได้เรียกการพระราชพิธีว่าพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาหรือพระราชพิธีศรีสัจปานกาล แต่เรียกว่า "พระราชพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันมีศักดิ์รามาธิบดี ถึงแม้การถือน้ำครั้งนี้จะกรุแต่เฉพาะวงการอันจำกัด มิได้กระทำในข้าราชการทั้งหมด ก็ยังเรียกได้ว่าเป็นการฟื้นฟูพระราชประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์

คำสัจบัญญัตินั้นได้ตั้งใหม่ให้ถูกกับกาลสมัย เพราะสาบานว่า "จะภักดีต่อชาติบ้านเมือง ชื่อสัจต่อประชาชนและต่อหน้าที่ และจะปฏิบัติกรทุกอย่างเต็มกำลังสติปัญญาความสามารถ และโดยความเสียสละ เพื่อความสงบสุขและมั่นคงใหญ่ล้นของประเทศชาติ ตราบเท่าชีวิตร่างกายจะหาไม่" และลงท้ายขอให้เกิดวิบัติกับตน หากไม่ปฏิบัติแก่ตนตามคำสัจสาบาน

น้ำที่ถือน้ำพิพัฒน์ ต้องเรียกว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์สองชั้น คือน้ำพระพุทธมนต์ชั้นหนึ่ง และน้ำที่ผ่านพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ด้วยการเอาโองการแข่งน้ำและชุบพระแสงศาสตราวุธต่าง ๆ พิธีพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องพิธีนี้คือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาถึงแล้ว ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระสัมพรณีพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระสังฆราช และพระสงฆ์ถวายศีล พระราชครูวามเทพมุนี รามเทวี ศรีไสยศาสตร์อนุกุญญาทโกศล อานโองการแข่งน้ำ เจ้าพนักงานราชูปโภค เชิญพระแสงศรด้วยพานมามอบพระราชครู พระราชครูไหวพระประจำพระแสงศร แล้วถอดฟักรับมาเชิญ ประนมมือ อานโองการแข่งน้ำจับพระแสงศร 2 มือ มือขวาอยู่ต้นพระแสง แหวน้ำพระพิพัฒน์สัตยา 3 ครั้ง ทุกครั้งพราหมณ์จะเป่าสังข์ พนักงานภูษามาลาแหวนบนเท้าขวา พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตรดุริยางค์ แล้วเจ้าพนักงานแผนกราชูปโภคเชิญพานมารับพระแสง พระราชครูหาสน์เข้าในพานเชิดพระแสง สามผั้ววางบนพาน ทำเช่นนี้ครบ 3 องค์ และราชครูอานโองการแข่งน้ำจนจบ ต่อจากนั้นพนักงานเชิญพระแสงศตรามอบราชครู แหวน้ำพิพัฒน์สัตยา เรียงลำดับ พระแสงขรรค์ชัยศรี พระแสงดาบคาบค่าย และแสงศตราวุธ

รัชกาลที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 และ 7 เมื่อครบทุกองค์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ ผู้ที่ได้รับราชทานอิสริยาภรณ์รามธิบดีออกไปยืนเรียงแถวหน้ากระดาน โดยนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์ชั้นสูงกว่าผู้อื่นยืนต้นแถว และผู้บัญชาการทหารสูงสุดนำ ถวายสัตย์ปฏิญาณสาบานตน สมาชิกที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์กล่าวตาม

เมื่อถวายสัตย์ปฏิญาณตนจบแล้ว พระราชครูวามมณีตักนำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย พระถ้อยขึ้นลงพระถ้อยอีกถ้อยหนึ่ง ซึ่งวางบนพานทองคำ แล้วเชิญพานพระถ้อยนำพระพิพัฒน์สัตยาไปทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับแล้วประทับยืน ผิดพระพักตร์สู่พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วทรงคัมน์นำพระพิพัฒน์สัตยา เมื่อประทับ ราชอาสน์แล้ว สมาชิกราชอิสริยาภรณ์รามธิบดี ถวายคำนับ เดินไปยืนชั้นพระสาครตาม ลำดับ เริ่มแต่นายกรัฐมนตรี พระราชครูพราหมณ์เทพมณีตักนำพระพิพัฒน์สัตยาส่งให้ผู้คัมน์ รับไหว้พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วคัมน์นำพระพิพัฒน์สัตยา เรียงตามลำดับจนครบ ทุกคน

เมื่อคัมน์ครบทุกคนแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงประเคน จตุปัจจัยไทยทาน ทรงหลังทักษิณทก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกลงจาก อาสน์ส่งมกลับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี- นารถ ทรงกราบหน้าเครื่องนมัสการ และทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเข้า เฝ้าฯ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย (ตรียัมปวาย)

ที่กรุงเทพมหานคร นานมาแล้วในสมัยรัตนโกสินทร์บริเวณเสาชิงช้าหน้า วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้จัดประกอบพิธีครีกรันกันมาทุก ๆ ปี ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า พิธี "โล้ชิงช้า" นั่นเอง แต่ทางพิธีหลวงท่านเรียกว่า "พระราชพิธีตรียัมปวาย" และ "ตรีปวาย" ซึ่งเป็นภาษาพวกวรพราหมณ์ เพราะพิธีนี้เป็นพิธีของพราหมณ์มาก่อน ตาม ความหมายของพราหมณ์นั้นถือว่า พิธีนี้เป็นพิธีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ตามคตินิยมของ พวกวรพราหมณ์เอง ในปีใหม่นี้ดังกล่าวแล้วว่าพราหมณ์ทั้งหลายที่นับถือพระผู้เป็นเจ้า คือ พระอิศวร พระนารายณ์และพระคเณศ เชื่อกันว่าเทพเจ้าเหล่านั้นเสด็จลงมาเยี่ยมโลก

ในวันครบปี เพื่อดูแลทุกข์สุขของปวงประชาราษฎร์ในพื้นที่โลกทั้งหลาย ในการเสด็จลงมาเยี่ยมโลกของพระองค์ผู้เป็นเจ้านักกลาวัน จึงได้จัดการต้อนรับอย่างเอิกเกริก (ภาษาเดิม) โอฟารเพื่อให้เป็นที่พอใจของพระองค์ผู้เป็นเจ้า แล้วจะไต่ประสาทรให้มนุษย์ในโลกมีความสุขความเจริญ การจัดพิธีอย่างนี้ก็ได้ทำกันมาเป็นแบบอย่างตลอดมาแต่สมัยโบราณ และพิธีดังกล่าวนี้จัดเข้าเป็นการหลวง คือเป็นพระราชพิธีของแผ่นดินไทยมานานแล้ว กล่าวกันว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์ของไทยสมัยอยุธยาทรงเลื่อมใสต่อพระองค์ผู้เป็นเจ้าในพิธีนี้มาก แสดงว่าพระราชพิธีอย่างนี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ถึงกับเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรพิธีรับส่งพระองค์ผู้เป็นเจ้าอยู่ทุก ๆ ปี และในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ได้จัดพระราชพิธีนี้เป็นที่เอิกเกริก (ภาษาเดิม) มานาน สถานที่ประกอบพระราชพิธีดังกล่าวคือ บริเวณหน้าวัดสุทัศน์เทพวราราม ที่ยังมีพยานเสาชิงช้าตั้งสูงตระหง่านมานาน ซึ่งยังเห็นได้ทุกวันนี้

พระราชพิธีนี้เมื่อก่อนนิยมทำกันในเดือนอ้าย ครั้นต่อมาก็เลื่อนมาเป็นเดือนยี่ การที่เลื่อนมาเป็นเดือนยี่ เกิดกำหนดเวลาพระองค์ผู้เป็นเจ้าเสด็จลงมาเยี่ยมโลกนี้ ก็ไม่เป็นของแปลกสำหรับพวกพราหมณ์เลย ด้วยพราหมณ์ยอมถือว่าเป็นผู้ถือฤกษ์แจสวรรค์อยู่กับตัวคล้ายกันกับโบบ (ภาษาเดิม) เมื่อไม่อ่านเวทเปิดประตูสวรรค์ถวายก็เสด็จไม่ไคยอยู่นั่นเอง ดังนั้น พระราชพิธีจึงย้ายมาเป็นเดือนยี่ คือพิธีตรียัมปวาย กระทำกันในวันขึ้น 7 ค่ำ กับ 9 ค่ำเดือนยี่ ส่วนพิธีตรีปวายทำในวันแรม 1 ค่ำถึงวันแรม 5 ค่ำ สถานที่ประกอบพิธีต้องสร้างเทวสถานขึ้น 3 สถานที่ สถานที่หนึ่งสำหรับพระอิศวร สถานที่กลางสำหรับพระมหาคเณศ อีกสถานที่หนึ่งสำหรับพระนารายณ์ พระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย ประกอบขึ้นในเทวสถานทั้ง 3 แห่งนี้ (ภาพที่ 45)

ความมุ่งหมายของพิธีตรียัมปวายนี้ ก็คือการอัญเชิญพระอิศวรผู้เป็นเจ้าให้เสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้ง มีกำหนดอยู่ในโลก 10 วัน คือวันขึ้น 7 ค่ำเป็นวันเสด็จลงวันแรม 1 ค่ำเป็นวันเสด็จกลับสวรรค์ ต่อจากนั้นพระนารายณ์ก็เสด็จลงมาในวันแรม 1 ค่ำถึงแรม 5 ค่ำ ก็เสด็จกลับสวรรค์ พิธีนี้เป็นพิธีที่สนุกครึกครื้น ตามเรื่องกล่าวกันว่า มีเทพยดาทั้งหลายมาเฝ้าชุมนุมกันเนืองแน่น เป็นต้นว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแม่ธรณี พระคงคา ฯลฯ ซึ่งพราหมณ์ทำเป็นแผ่นกระดานมาฝังไว้หน้าขมรม ตั้งแต่วันขึ้น 6

คำเดือนยี่ก่อนสว่าง โดยพระมหाराชครูเชิญกระดาน 3 แผ่นแผ่นหนึ่งยาว 4 ศอกกว้าง 1 ศอก สลักเป็นรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ 1 แผ่น เป็นรูปพระแมคงคา 1 แผ่นทาสีขาว สมมติว่าพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแมธรณี พระคงคา ลงมาประชุมเฝ้าพระอิศวร กระดานทั้ง 4 แผ่นนี้ พระมหाराชครูทำพิธีบูชาที่เทวสถานแล้วก็เชิญออกมาสู่หลุม หนาชมรม หลุมดังกล่าวนี้กว้าง 1 ศอก เป็นรูปสี่เหลี่ยม ลึก 4 นิ้ว ในหลุมนี้ผูกด้วยอิฐ แล้วผูกด้วยหนาคาอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งพราหมณ์มักใช้รองอะไร ๆ ในการทำพิธีทั้งปวง แล้วจัดให้มีราวสำหรับฟิงกระดาน เอากระดานวางลงในหลุมฟิงกับราว มีชมรม 4 เสาคาช-เพดานกันมานรายรอบข้างนอกมีราชวัติ 4 มุม (รั้วกันมีฉัตรปักเป็นระยะ 4 มุม) ปัก ฉัตรกระคาชผูกยกคอกกล้วย-ยอกออย กระดานรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ลงหลุมที่ 1 ข้างทิศตะวันตก หนากระดานหันมาทางทิศใต้ ตรงชมรมมีพระยายืนชิงช้านั่ง การที่เชิญ กระดานลงหลุมนี้ เมื่อครบ 3 วันแล้ว ก็เชิญกระดานไปเก็บไว้ที่เทวสถานตามเดิม นอกจากนี้ท้าวจุลโลกบาลทั้ง 4 ก็มาเฝ้าพระอิศวรด้วย (ภาพที่ 36)

พระราชพิธีตรียัมปวาย (ตรียัมปวาย) เป็นพิธีที่ต้องรับพระอิศวรนั้นครีกครั้น มาก มีผู้คนไปรับแจ้ง (แจ้ง) ข้าวตอก ข้าวเม่าที่หลีกเลี่ยงการสังเวย เพื่อเป็นสิริ-มงคล แต่ส่วนพิธีตรียัมปวายของพระนารายณ์นั้น เป็นพิธีที่ค่อนข้างเงียบอยู่มาก กล่าวกันว่าพระนารายณ์ไม่ชอบความครีกครั้น และไม่ชอบสังคมนัก พระราชพิธีตรียัมปวายในประเทศไทยนี้ ปรากฏว่าเริ่มมีมาแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยา จึงนับว่าเป็นพระราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว จนถึงสมัย สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยรัตนโกสินทร์ ทรงนับว่าพิธีนี้เหมือนพิธีมะเหธร้า ของแขกเงาเซ็นและวิสาขบูชาในพระพุทธศาสนา จึงโปรดให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มขึ้นด้วย ครั้งแรกพระสงฆ์รับพระราชทานฉันทิพระที่นั่งสุทไธยา ในวันขึ้น 7 ค่ำ เวลาเช้า พระสงฆ์ฉันทิพร้อมกัน 15 รูป คือพระราชาคณะ 3 รูป พระพิธีธรรม 12 รูป มีเครื่อง ไทยทานเช่น สบง ร่ม รองเท้า หมากพลู กล้วยเทียน และมีจานข้าวเม่า ข้าวตอก เผือก มัน กล้วย ออย มะพร้าว น้ำตาลทรายถวายให้ตอกลงกับพิธี เวลากลางคืนในวันขึ้น 7 ค่ำ 8 ค่ำ แบ่งพระสงฆ์สวดในพระอุโบสถ (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) วันละ 5 รูป คือพระราชาคณะ 1 รูป พระพิธีธรรม 4 รูป ทุกคืน พระราชพิธีนี้สมัยกรุงศรีอยุธยา

พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินทุกคืน มาสมัรัตนโกสินทร์จึงเจ้อจางลง ที่หน้าพระ-
พุทธปฏิมากร (พระแก้วมรกต) จัญชาแบบพราหมณ์คือ มีพานข้าวตอก มะพร้าว กลวย
อ้อย เช่นเดียวกับที่พราหมณ์ตั้งบูชาหน้าเทวรูปในเทวสถาน จุดเครื่องบูชาแล้วราชบัณฑิต
อ่านคำบูชา เมื่อจบคำบูชาแล้ว ถวายข้าวตอก จึงได้สวดมนต์ต่อไปอีก 3 วัน ครั้นถึง
วันแรม 5 ค่ำ เริ่มพิธีตรีปวาย ก็มีพระสงฆ์มารับประทานอาหาร มีพระราชอาคันตุกะ
1 รูป พระราชาคณะรามัญ 1 รูป พระครูปริตไทย 4 รูป พระรามัญ 4 รูป ถวาย
เครื่องไทยทานเหมือนอย่างพิธีตรีมปวาย เวลาค่ำสวดมนต์ที่พระอุโบสถฯ กรุงเทพฯ
ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่ไม่มีคำบูชา พิธีเกี่ยวกับพระสงฆ์ ของพระราชพิธีนี้ ก็มี
เพียงเท่าที่ปรากฏมานี้เท่านั้น (ภาพที่ 47)

พระราชพิธีตรีมปวาย-ตรีปวายในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้พิธีตรีมปวายและตรีปวายอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และพิธีนี้ก็มิ
ทำใหญ่โตเหมือนเมื่อก่อน เป็นแต่เพียงทำกันในเทวสถานเท่านั้น คงเหลือพิธีที่สำคัญอยู่
5 วัน คือวันขึ้น 15 ค่ำเดือนยี่ เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จออก
ให้คณะพราหมณ์เข้าเฝ้า พนักงานอัญเชิญเทวรูปพระอิศวร พระอุมา พระคงเคศวร
พระนารายณ์ ให้ทรงเจิม แล้วพระราชทานเงินช่วยในพิธี 1,000 บาท

วันขึ้น 15 ค่ำเดือนยี่ เวลาประมาณ 0.4 น. พระมหาราชนคร หรือ
พระราชครูผู้เป็นประธานประชุมผูกพรต พรตทำด้วยค้ายสายสิญจน์ ตรงกลางค้ายผูกพรต
อยู่นี้ พราหมณ์จะต้องกินถั่วกิงงา และจะต้องประจำอยู่ที่เทวสถาน จะอยู่ร่วมกับภรรยา
ไม่ได้ จนกว่าจะเสร็จพิธี คือจนกว่าจะลาพรตที่แขนออกเสียก่อน

รุ่งขึ้นในวันแรม 2 ค่ำ เตรียมตัวนำของพิธีดังกล่าวแล้ว เข้าถวายพระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯต่อไป เวลาประมาณ 10.00 น. ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ
เสด็จลงให้คณะพราหมณ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เพื่อทูล
เกล้าถวายพระพรชัย และพิธีตรีมปวาย พระราชครูฯ ถวายน้ำเทพมนต์ด้วยพระมหา-
สังข์ ถวายใบพรหมจรรย์ ทรงรับด้วยพระหัตถ์แล้วทรงสลับพระพักตร์ ทรงรับใบพรหม-
จรรย์ทักพระกรรมชวา ต่อจากนั้น พราหมณ์ถวายพระพรชัยมงคล เป็นลำดับกัน ใน

ระหว่างถวายน้ำพระมหาสังข์นั้น พราหมณ์เป่าสังข์ต่อจากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินช่วยในพิธีตรียัมปวาย แล้วเสด็จขึ้นเป็นเสร็จพิธีถวายของ ตั้งแต่วันแรม 2 ค่ำ 3 ค่ำ 4 ค่ำ เป็นต้นไป คณะพราหมณ์จะนำของในพิธีดังที่กล่าวนี้ไปถวายตามบ้าน เจ้านาย อาทิเช่น ประธานองคมนตรี กรมหมื่นพิทยาลาภพิทยากร เป็นต้น กับบ้าน ขุนนางต่าง ๆ เป็นต้นว่า บ้านพลตรีหม่อมราชวงศ์ ทวี วงศ์วัลลภศักดิ์

คืนวันแรม 3 ค่ำ เวลาประมาณ 0.4 น. พระราชครูฯ ทำพิธีเอากระดาน ขึ้นจากหลุม พิธีก็มีเหมือนกันกับเมื่อเออลง เป็นแต่ยกเอาขึ้นเท่านั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็นำกระดานเข้าไปเก็บในเทวสถาน ทั้งกระดานครูและกระดานโล่ เป็นเสร็จพิธีเอากระดานขึ้นจากหลุม

วันแรม 5 ค่ำ เป็นพิธียัมปวายของพระนารายณ์ เป็นวันยุ่งมาก กล่าวคือ เวลา 16.00 น. พระสงฆ์ 9 รูปเจริญพระพุทธมนต์ ใครมีบุตรหลานที่เอาไว้จุกไว้แกะ และไว้เปี้ย ไม่อยากจะโกนที่บ้านก็นำบุตรหลานของตนมาให้พราหมณ์โกน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย แล้วก็ไม่วุ่นวาย ณ ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ จะมีโต๊ะตั้งเทียนไว้บำรุง 3 ต้น ต้นหนึ่งถวายพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ในพิธี ต้นที่ 2 บำรุงเทวสถาน ต้นที่ 3 บำรุงโรงครัว ใครมีศรัทธาจะทำเท่าไร บำรุงเท่าไรก็ได้ หรือจะไม่บำรุงก็ได้ ไม่ได้มีการกะเกณฑ์ เมื่อครั้งกระนั้นมีคนนำกระบองเพชรมงคลนำไปขาย ของเหล่านี้ก็มีคนแถวโบสถ์พราหมณ์ทำขาย ครั้นต่อมาในภายหลังไม่เคยพบเห็น เมื่อพระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์กลับไปแล้ว เวลา 18.00 น. พนักงานภูษามาลาอัญเชิญเทวรูปพระนารายณ์ขึ้นประดิษฐานบนพานทอง 2 ชั้น รูปเทียนกระถางดอกไม้มาด้วยรถยนต์หลวง นำมาส่งที่หน้าเทวสถาน พระราชครูฯ ออกมารับที่หน้าเทวสถาน มีพราหมณ์เป่าสังข์ นำเข้ามาประดิษฐานไว้ในเทวสถานพระอิศวร ครั้นเวลาประมาณ 23.00 น. พระราชครูฯ ทำการแต่งกายอย่างทำพิธีทั้งปวง อัญเชิญเทวรูปพระนารายณ์จากเทวสถานพระอิศวรกลับไปยังเทวสถานพระนารายณ์ มือขวาถือพานพระ มือซ้ายถือเทียนเล่มใหญ่ อัญเชิญพระขึ้นวางบนที่ตั้งเบญจศัพย์ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก พระราชครูฯ ไปกราบประจำเทวสถาน แล้วกลับมานั่งที่อาสนะ จุติรูปเทียนบูชาครู เทียนคูหนังสือ เทียนที่บาตรแก้วอาคมะวิสุทธิ์ เหมือนกับที่ทำในเทวสถานพระอิศวร

ผิดกันแต่เวทีที่ใช้อ่านเท่านั้น ส่วนของโน้ตเมื่อทำเสร็จแล้วก็ไม่ต้องนำไปถวายเจ้านาย ไขแจกจ่ายแก่ประชาชนที่ไปขอ เพื่อให้เกิดสิริสวัสดิ์พัฒน์มงคล การที่ไม่แจกเจ้านาย โดยถือกันว่าพระนารายณ์เป็นพระเคศ ตรงกันข้ามกับพระอิศวร ซึ่งเป็นพระคุณ

วันแรม 6 ค่ำ เวลาอรุณ พระสงฆ์มาพร้อมกันแล้วถวายพระพรชะยันโต ทานที่น้ำบุตรหลายมาตักจุก ต้องมากอนย่ำรุ่ง ในระหว่างที่พระสวดชะยันโต พราหมณ์ ก็จะลงมือตักจุกให้กับเด็ก ๆ ไปจนเสร็จ เมื่อตักเสร็จแล้วก็น้ำบุตรหลานออกมาโกนผม หรือจะจางเขาโกนก็ได้ ซึ่งมีช่างคอยรับจางโกนอยู่ ในตอนนี้ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เมื่อพระฉันเสร็จอนุโมทนากลับไปแล้ว จึงนำเอาเด็กเข้าไปในโบสถ์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อ เวียนเทียนสมโภชจุณเจิม มีพนักงานเครื่องสูงประโคม แตรฝรั่ง แตรงอน เป่าสังข์ แกว่งบัณเฑาะว์ ลั่นฆ้อง เมื่อเวียนเทียนเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธี แล้วัญเชิญพระเทวรูป ของหลวงกลับ อันเป็นเสร็จพิธีตรียัมปวายในสมัยปัจจุบันแต่เพียงเท่านี้

สมัยอยุธยาเป็นราชธานีนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงศรัทธาในเรื่อง ไสยศาสตร์ ทรงสร้างเทวรูปหุ้มทองคำ ทรงเครื่องลงยาราชาวดีประดับหัวแหวน ทรง ใช้ในการพระราชพิธีมาหลายพระองค์ และรวมทั้งในพระราชพิธีตรียัมปวาย (ตรียัม-ปวาย) พระองค์ตามส่งพระผู้เป็นเจ้าถึงเทวสถานทุกปีใน พ.ศ. 2515 คณะโบราณคดี ไปขุดค้นที่อยุธยา นักปราชญ์ทางโบราณคดีเชื่อว่าเป็น "ศาลพระกาฬ" การขุดแต่งครั้ง นั้นพบโบราณศิลปวัตถุเนื่องในลัทธิไสวและไสยพนิกาย เช่น พระหัตถ์ศิลาจำหลัก ประติมากรรมจำหลักขนาดเล็ก ท่อนล่างของพระวิฆณุ (นารายณ์) เป็นเทวรูปหุ่นเกา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14 เก่ากว่าการสร้างพระนครศรีอยุธยาถึง 5-7 ร้อยปี ยังพบหัตถ์สำริดถือจักร สังข์ ปางวิตรรกมัทราในท่าต่าง ๆ พบร่องรอยตัวอาคารที่เป็น เทวสถานเป็นแบบพราหมณ์

การถวายเครื่องกระยาบวด พระผู้เป็นเจ้าของพระราชครูฯ ผู้เป็นประธาน 3 ที่ ของพราหมณ์อื่น ๆ คนละ 1 ที่ พระมหาราชครูฯ จะมอบให้พระครูสะตานันท์มนี โปรคนำสังข์จุณเจิมที่หน้าเกยวัด (ที่กรุงเทพฯ คือวัดสุทัศน์เทพวราราม กับที่เสาชิงช้า ทั้ง 2 เส้า) ครั้นกลับเข้ามาที่เทวสถาน พระราชครูทำพิธีที่กระดานโล่และกระดานครู รตนนำสังข์จุณเจิมแกว่งคัมประธิป แล้วออกไปนอกเทวสถาน ทำพิธีเอานางกระดานลง

หลุมต่อไป ที่ที่นางกระดานลงหลุมนั้นขุดหลุมลึกประมาณ 1 ฝ่ามือ กว้างประมาณ 8 นิ้ว พุดยาวประมาณ 1 ศอก เหมือนกันทั้ง 3 หลุม มีทั้งขุมราชวัตร ฉัตร กระดาน ก่อนที่จะนำลงให้เคียนประทักษิณ 3 รอบ แล้วเอาฟิงไวที่ราวปากหลุม นอกนั้นมอบให้พระราชครู เริ่มทำพิธีเอากระดานลงหลุม เริ่มต้นที่หลุมพระคงคา ของที่บูชานางกระดานลงหลุมมีข้าวตอก เผือกต้ม มันต้ม แดงกวา ข้าวต้มน้ำวน น้ำอ้อยบ หมายพลูของทั้งหมดนี้ใส่รวมไว้ในตะลุมไม้ มะพร้าวอ่อน 1 ผล มะพร้าวแก่ 1 ผล (ทั้งเปลือก) อ้อย 1 ลำ พระราชครูจุฑาฐาเทียมนุชา แกว่งคันประทีป แกว่งกระดิ่ง รตนาสั่งขจัดเจิม เอาสังข์จุ่มน้ำอบประพรมของถวาย แล้วเค็ดขลึงรองกนหลุมก่อน จึงยกนางกระดานลงเอามานตะลุมทำเหมือนกันดังนี้ทั้ง 3 หลุมคือหลุมพระคงคา พระแม่ธรณี พระอาทิตย์ พระจันทร์ เสร็จจากการเอานางกระดานลงหลุม แล้วกลับเข้าไปในเทวสถานลาเครื่องกระยาสารททั้งหมด ของใครใคร่ก็ลา พระราชครู ผู้เป็นประธานลาแล้ว พรหมณ์อื่น ๆ จึงลากันตามลำดับ เมื่อลาเสร็จแล้วตองเอาของที่ลาแล้วนั้นมาถวายพระราชครูก่อน คือหยิบของ ๆ ตนวางในโตกของราชครู ท่านก็จะหยิบของ ๆ ท่านให้เช่นกัน จากนั้นก็นำมาบริโภคนัน พิธีเริ่มลงมือประมาณ 0.4 น. กว่าจะเสร็จก็ประมาณ 0.5 น. จึงอันเป็นเสร็จพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ

วันแรม 1 ค่ำเดือนยี่ เวลาประมาณ 18.00 น. รถยนต์หลวงอัญเชิญเทวรูป พระอิศวร พระอุมา พระมหาคเณศวร ที่ทรงเจิมเมื่อวันวานมาเข้าในพิธีประติษฐานอยู่ในบุศบกเหนือพานประดับดอกไม้กับไฟหลวง ดอกไม้ 1 กระถง รูป 3 ดอก พนักงานภูษามาลานำมาส่งที่หน้าเทวสถาน พระราชครู ออกไปเชิญเข้ามาในเทวสถาน ประติษฐานบนโต๊ะหมุ่มก หนาพระเทวรูปประจำเทวสถาน เวลาประมาณ 21.00 น. พระมหाराชครูแต่งตัวอย่างทำพิธีทั้งปวง คือนั่งโจงกระเบน สวมเสื้อขาวแขนยาว ห่อผ้าเฉลียงไหล่ และมีผ้าขาวคาดเอว อัญเชิญเทวรูปจากโต๊ะมุก มาวางที่บนโต๊ะเบญจศัพย์ นั่งเหนืออาสนะขาว กระทำมาตมะวิสุทธินิสาธน์สำหรับ เปติประตูควาโลย ไกรลาส กล่าวสวดเป็นทำนองที่เพราะพรังมาก ไม่มีทำนองสวดใดจะไพเราะเหมือน (เท่าที่ทำ และเคยได้ฟังมา) อัญเชิญพระเจ้าลงมาจบแล้ว กลับมานั่ง พรหมณ์คู่สวด 4 คนเข้ามากราบตามพรต แดกก่อน พระราชครู เอาขลึงจุ่มน้ำเทพมนต์ประพรมศีรษะ

พราหมณ์คู่สวดทั้ง 4 มาขึ้นเรียงแถวหน้าพระเทวรูปประจำสถานเริ่มสวด เรียกว่าสวด
มูไรย จบแล้วกลับมาตั้ง พระราชครูฯ ลูกจากอาสนะไปที่หน้าพระเทวรูปประพรมน้ำ-
เทพมนต์ที่โต๊ะ ขาวดอก เฟือก มัน งบน้ำอ้อย ขาวตมน้ำวน กลวยหักมุก ส้ม แดงกวา
มะพร้าวอ่อน แล้วประพรมของที่จะถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีของดังนี้คือ
ขาวดอกใส่ขันทอง วางบนพานแว่นฟ้า 1 คู่ ขาวดอกใส่ถุงขาว 1 คู่ ราชสีห์น้ำตาล
2 ที่ที่ละ 3 ตัว สิ่งโทมน้ำตาล 2 ที่ที่ละ 3 ตัว ผลไม้ใส่ขวดโหล 4 ขวด 1 ที่ ขนม
ใส่ขวดโหล 4 ขวด มะพร้าวอ่อนที่พอนแล้ว 2 ที่ที่ละ 5 ผล ส้มแสงทอง 2 ที่ กลวย-
หักมุก 2 ที่ อ้อยที่เกลาแล้วตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณท่อนละ 1 คอกมัดติดกันเป็นแพ
2 ชั้น 2 ที่ ของทั้งหมดนี้ใส่รวมลงในตะลุ่ม เมื่อประพรมน้ำเทพมนต์เสร็จแล้ว กลับมา
ยืนที่หน้าโต๊ะขาวดอก แกว่งคันประทีป แกว่งกระดิ่ง ถวายกระถางไม้ พระผู้เป็นเจ้าแล้ว
ย้ายมาที่เทวสถาน พระมหาคณเสวร พระราชครูเริ่มจุดธูปเทียนบูชาพระคณเสวร บูชา
พานครู ในพานครูมีสิ่งของ คือขาวดอก ส้ม แดงกวา มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ทั้งเปลือก
อ้อย 2 ลำ พระราชครูฯ ประพรมน้ำเทพมนต์ ที่พราหมณ์ครูแกว่งคันประทีป แกว่งกระดิ่ง
พราหมณ์เป่าสังข์ พราหมณ์คู่สวด 4 คนสวดมูไรยคล้ายกับที่ทำที่เทวสถานใหญ่ เสร็จแล้ว
พระราชครูฯ ประพรมน้ำเทพมนต์บนโต๊ะขาวดอก แล้วถวายขาวดอกดอกไม้ พราหมณ์ 3 คน
ยกพานอนุภาถวาย แล้วย้ายกลับมาที่เทวสถานพระอิศวร คือที่เทวสถานใหญ่ พระราช-
ครูนั่งอาสนะ อ่านเวทอ่านบูชา 8 ทิศ บูชาขลัง บูชาเบญจศัพย์ บูชากรค-สังข์ กุมภ-
หงส์ ถวายขาวเวท สรงน้ำพระ อัญเชิญพระขึ้นสู่พันธกฐ์ บูชาปัพพโต อัญเชิญพระขึ้นสู่
หงส์สังสาร พราหมณ์ 2 คน อ่านชาหงส์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "กล่อมหงส์"
พระราชครูฯ อ่านเปิดประตูควาไลยไกรลาส อนึ่งในพิธีเจ้านายจะรอชาบ้าน มักจะ
ไปขอเทียนปากหงส์ ถือกันว่าเป็นเสน่ห์มหานิยม ถึงกับแย่งชิงกันก็มีแทบทุกปี มิได้ขาด
เสร็จพิธีในคืนวันแรม 1 ค่ำเพียงเท่านั้น

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญหรือพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพิธี 2 พิธีด้วยกัน แต่ละถือเป็นพิธีเดียวกันก็ได้ เพราะพิธีพืชมงคลเป็นพิธีของสงฆ์คือเอาข้าวเปลือก ถั่ว งา และ

พิธีพืชน์อุณาหารต่าง ๆ มาเข้าร่วมไว้ในพิธีพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ในตอนเย็นที่ท้อง-
สนามหลวง รุ่งเช้าวันแรกนา พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ แล้วรับพระราชทานฉัน ส่วน
พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้น เป็นพิธีพราหมณ์ ในตอนบ่ายวันนั้น พราหมณ์เชิญ
เทวรูปออกตั้งบนเบญจา ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ มีรูปพระอิศวร พระอุมา พระพรหม
พระคเณศวร พระนารายณ์ พระลักษมี พระเหมาวดี ให้ประชาชนแถวเทวสถานสรงน้ำได้
และถวายพวงมาลัย แล้วจึงแห่ถยนต์หลวงไปตั้งในโรงพิธีที่ทุ่งสมบอย จึงเรียกติดต่อกัน
กันว่า "พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ"

พระราชพิธีนี้กำหนดทำในเดือน 6 แต่จะตกอยู่ในวันใดนั้นไม่แน่นอนนัก อยู่ที่
โหรจะคำนวณฤกษ์ถวาย แต่ในการพระราชพิธีนี้ ต้องหาฤกษ์ให้ดีเป็นพิเศษกว่าพระราช
พิธีอื่น ฤกษ์นั้นต้องไม่ให้ถูกผีเปลี่ยอย่างหนึ่ง ให้ได้ศุภฤกษ์อย่างหนึ่ง ตามพระราชพิธี
12 เดือน กล่าวไว้ว่า ตำราฤกษ์นี้เป็นตำราเกร็ด เขาใช้สำหรับเริ่มที่จะทำนา
หว่านข้าว ดำข้าว เกี่ยวข้าว ขนข้าวเขายุง แต่ที่เขาใช้กันนั้นไม่ต้องหาฤกษ์อย่างอื่น
ให้ได้ 4 อย่างนี้แล้วจึงจะถูก วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศก็ใช้ได้ แต่พระราชพิธีจรด
พระนังคัลแรกนาขวัญต้องอาศัยประกอบฤกษ์ดี ตามธรรมเนียมด้วย อีกชั้นหนึ่ง ตามแต่จะ
ได้ในวันใด แต่ให้เป็นในเดือน 6 ก็แล้วกัน คติที่นับว่าผีเปลี่ยข้างต้นนั้นคือ 1-5-7-8-
9-10-11-15 ข้างแรมคือ 1-4-6-7-8-9-10-11-14 ใช้ไม่ได้ต้องผีเปลี่ยศุภฤกษ์นั้น
ก็คือคติตกวาง ซึ่งไม่เป็นคติเปลี่ยนั่นเอง บุรณะฤกษ์นั้นคือ 2-4-5-6-8-10-11-14-
21-22-23-26-27 วันสมเคราะห์นั้นคือ วันจันทร์ วันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ กำหนด
ธาตุอีกอย่างหนึ่ง ตามวันนี้โหรแบ่งเป็น บรูวี อาโป เตโช วาโย ให้ใครส่วนสักกันแล้ว
ก็เป็นอันใช้ได้

พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนี้ ตามที่ค้นได้ในหนังสือ
นพมาศ ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยนั้นมีข้อความว่า ครั้นถึงเดือน 6 เป็นการนักษัตรฤกษ์ใน
พระราชพิธีไพศาละจรดพระนังคัล จึงพระครูพราหมณ์ พรหมพรตพิธีศรีบรมหงส์ ก็ประชุม
พราหมณ์ ผูกพรตอุ้มเชิญเทวรูปเข้าสู่โรงพิธีอันแวดล้อมด้วยราชวัติ ฉัตร ธง ณ ท้องทุ่ง
ละหานหลวง หน้าพระตำหนักทาง ครั้นถึงกำหนด วันอุดมฤกษ์วันอาทิตย์เป็นวันสำหรับ
กระทำการแรกนาขวัญ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องต้นขัตพระแสงกันหยัน

เสด็จพระราชดำเนินด้วยการกระบวนมาพร้อม พร้อมด้วย พระ หลวง ขุน หมื่น ตามเสด็จ เป็นเพชรพวง พร้อมทั้งพระอัครชายา พระสนมกำนัล พระบรมวงศานุวงศ์ เล็กแต่ที่ตอง พระราชหฤทัย ขึ้นรถประเทียบตามเสด็จเป็นขบวนหลัง ครั้นเสด็จถึงตำหนักข้าง เสด็จ ประทับบนพลับพลา จึงมีพระราชดำรัสสั่งออกญาพลเทพธิดี ให้เข้าสู่โรงพิธีถือภัตตราภรณ์ เพศษัตริย์ แต่งกายอย่างลูกหลวงเอก ยิ่งด้วยอิสริยยศ ในวันเดียวกันนั้น ชีพพรพราหมณ์ บันลือเสียงสังข์ และโปรยข้าวตอกหน้าหน้า และเมื่อแห่ออกจากโรงพิธีนั้นก็เครื่องสูงนำ เช่นกรรชิงบังสุรย์ ครั้นเข้าสู่มณฑลท้องลมหานที่จะแรกนาขวัญ พนักงานพระโค นำพระโค อสุภราชมาเทียมไถทอง พระโคพราหมณ์ พระครูพรหมพรต ก็มอบยามไถ (หางยามไถ) และประคองไถออกญาพลเทพฯ ออกญาพลเทพถวายฯ กรวบถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระศรีมโหสถ ถือเอาไถเงิน เทียมด้วยพระโคเศวตพระพร ออกพระวัฒนเศรฐ์ (พระวัฒนเศรฐ์) อันเป็นตระกูลมหาศาล ถือเอาไถหุ้มด้วยผ้า กัมพล เทียมด้วยโคกระวิน พระโหราจารย์ก็ลั่นฆ้องชัย พนักงานประโคมดุริยางค์ดนตรี นายจ่านำก็บังจงพระโคอสุภราช (อสุภราช) เข้าเทียมไถเอก ซึ่งออกญาพลเทพธิดี ถือนั้น บายหน้าดำเนินพระนังคัเบียนซ้ายไปขวา ไถไถออกพระศรีมโหสถเป็นที่ 2 ไถตรีพระวัฒนเศรฐ์เป็นที่ 3 ตามกันไปเป็นลำดับ พร้อมด้วยชีพพรพราหมณ์โปรยข้าว- ตอกดอกไม้ บันลือเสียงสังข์แกว่งไม้บั้งเพาะวันหน้าหน้าไถ ขุนบริบูรณ์ัญญากับนักการนา- หลวงแต่งตัวนุ่งเพลลา คาคประคค ใส่หมวกसान ถือกระบะเข้าโปรยธัญพืชลงในนาหลวง ถวนคำรบ 3 รอบ อันชาวพนักงานก็เล่นมโหรีสพต่าง ๆ รายรอบบริมณฑล ครั้นเสร็จ การงานพระราชพิธีไถหว่านแล้วก็เอาพระโคออกกินของเสียงทาย 5 สิ่ง มีข้าว ถั่ว งา หนุ้า น้ำ พระโคบริโภคสิ่งใด พราหมณ์จารย์ก็ทำนายตามตำหรับไตรเทพ เป็น เสร็จการพระราชพิธีจรดพระนังคัเบียนแรกนาขวัญในกรุงสุโขทัย มีพิธีเพียงเท่านี้

พระราชพิธีจรดพระนังคัเบียนแรกนาขวัญสมัยอยุธยา

ในกฎหมายเทียบบาลว่า "เดือน 1 พระราชพิธีไพศายะจรดพระนังคัล เจ้าพระยา (พญา) จันทรุมารถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ หอพระ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานพระแสงอาญาสิทธิ์ ให้พระยาพลเทพ ถวายบังคม

รับอาญาสิทธิ์ ทรงพระกรุณาสดพระบรมเคษมิให้ขายหน้าละออง มิได้ตรัสคัดถ้อยความ มิได้เบิกลูกขุน มิได้เสด็จออก ส่วนเจ้าพระยาจันทกุมาร มีเกยช้างหน้าพุททาวาส ชักแห ช้างหน้าพุททาวาส ชักแหขึ้นช้าง แต้นให้สมโภช 3 วัน ลูกขุนห้าหมื่นพันนา นาร้อย นาทหมื่น เข้าเฝ้าตามกระบวนไคความในกฎมณเฑียรบาลเท่านั้น" และไปเก็บความไค ในจดหมายเหตุขุนหลวงหาวัด ใจความก็ลงรอยเดียวกับกฎมณเฑียรบาล แทกล่าวถึง การกระทำพิธีชัดเจนขึ้น เพียงแต่สับสนกัน คือกฎมณเฑียรบาลว่า เจ้าพระยาจันทกุมาร ส่วนในจดหมายเหตุขุนหลวงหาวัดว่าเป็นพระอินทกุมาร ในจดหมายเหตุนี้กล่าวว่า พระอินทกุมาร ฉลองพระองค์ขี้เรือคฤ 2 ตอน ไปขึ้นที่ทุ่งแถวพระอินทร์ ซึ่งเสลี่ยงเงิน สวมมงกุฎอย่างเลิศ นางเทพีเสลี่ยงเงิน สวมมงกุฎอย่างเลิศไม่มียอด มีเครื่องยศตาม สัปทานมังสุรย์ บรรดาผู้ที่ตามนั้นเรียกว่ามหาดเล็ก มีขุนนางเป็นคู่เคียงถือหว่านห้ามสูง-ต่ำ ครั้นถึงที่ท่าพระราชพิธี พระอินทกุมารจับคันไถเทียมด้วยพระโคสุภราช โคกระวิน พระยาพลเทพถือเชือกจูงพระโค นางเทพีทาบกระเช้าหวานธัญพืช ครั้นไถไค 3 รอบ แล้วจึงปลดพระโคออกกินของเสี้ยงทาย มีของเสี้ยงทาย 3 สิ่งคือ ถั่ว 3 อย่าง หนุ้า 3 อย่าง ข้าว 3 อย่าง พราหมณ์จะทำนายตามตำหรับที่เรียกว่าไตรเทพ

พระราชพิธีจองเปรียง

ความเป็นมาของพระราชพิธีจองเปรียง คือการยกโคมตามประเพณีเพื่อบูชา เทพเจ้า 3 พระองค์คือ พระศิวะ (อิศวร) พระนารายณ์ (วิष्ณู) พระพรหม ตามการ กำหนดยกโคมตามประเพณีนั้น กระทำเมื่อเดือน 12 ของทุกปี ถ้าปีใดเป็นอธิกมาสให้ยก โคมตามประเพณีตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 ถึงวันแรม 2 ค่ำ จึงจะลดโคมลงฯ ถ้าปีใด ไม่มีอธิกมาสให้ยกโคมตามประเพณีในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนอ้าย (เดือนแรกของรอบปี) ขึ้น 1 ค่ำเป็นวันลดโคมลง อนึ่งโหราศาสตร์กำหนดว่า พระอาทิตย์โคจรถึงราศีพิจิก (พฤศจิกายน) พระจันทร์อยู่ราศีพฤษภ (พฤษภาคม) เมื่อใดเป็นวันกำหนดที่จะยกโคมฯ หรืออีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อใดมองเห็นดาวฤกษ์ติกา แต่หัวคำจนตลอดรุ่งเมื่อคราวใด เมื่อ นั้นเป็นวันกำหนดที่จะยกโคม ในพิธีนี้พราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีในพระบรมมหาราชวัง คือ พราหมณ์ประชุมกัน ผูกพรต พระราชครูฯ (พราหมณ์ผู้ใหญ่) ต้องกินถั่วกินงา 15 วัน

ส่วนพราหมณ์อื่น ๆ กินถั่ว งา 3 วัน เวลาเช้าพราหมณ์ต้องถวายน้ำมหาสังข์แด่พระราช (กษัตริย์) ทุกวัน จนถึงวันลศโคมลงมา และเขียนที่จุดในวันนั้น ต้องเอาถวายพระมหา- กษัตริย์ ทรงทาโคมประทีปเสียก่อน

ก่อนเวลาที่จะยกโคมขึ้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สวคมนต์เย็น ฉันทอาหารเข้า พิธีที่พระสงฆ์มาสวคมนต์นั้น ต้องมีพระราชาคณะไทย 1 องค์ พระครูปริต ไทย 4 องค์ พระราชาคณะรามัญ 1 องค์ พระครูปริตรามัญ 4 องค์ รวมทั้งหมด 10 องค์ เมื่อทรงศีลแล้ว อาลักษณ์อ่านประกาศเรื่องพระราชพิธีฯ และพระราชดำริ ซึ่งได้ ทรงจัดเพิ่มเติม และพระราชทานแก่พระราชกุศลไทแก่เทพยดา แล้วพระสงฆ์จึงสวคมนต์ ต่อไปจนกระทั่งไคฤกษ์แล้วจึงทรงหลั่งน้ำสังข์ และเจิมเส้าโคมชัย แล้วจึงยกโคมขึ้น ขณะที่ยกโคมขึ้นนั้น พระสงฆ์ฉันทอาหารเสร็จแล้ว ต้องจัดเครื่องไทยธรรมถวายแด่ พระสงฆ์ ของที่จะใช้ในพิธีมีขวน้ำมัน ใส่ตะเกียง โคมไหต้องกันกับพระราชพิธี เส้า- โคมชัย 3 ต้น โคมประเทียบ 3 ต้น เส้าใช้ไม้แกนยาว 11 วา เส้าโคมชัยที่ยอดมี ฉัตรผ้าขาว 7 ชั้น โคมประทีป 7 ชั้น ตลอดเส้าทาด้วยน้ำมันขาว มีหงส์ติดลูกกระพรวน ชักขึ้นไป ให้มีเสียงดังเมื่อเวลาลมพัด ส่วนโคมที่เป็นเบรียวรนั้น เส้าทาด้วยไม้ไผ่ ที่ยอดฉัตรทาด้วยผ้าขาวทำเป็น 3 ชั้นเช่นเดียวกัน พระราชพิธีจึงจบเปรี๊ยะในปัจจุบันนี้ นับว่าเป็นพระราชพิธีทางพราหมณ์ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เพิ่มเอาพิธีทางพุทธศาสนาเข้ามาด้วย รู้จัก กันในนามประเพณี "ลอยกระทง"

ลอยกระทงเป็นชื่อเรียกพิธีอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้กระทงที่มีรูปเทียนจุดไฟลอยน้ำ นิยมทำในกลางเดือน 12 กระทงเป็นภาชนะที่เย็บด้วยใบตองยกขอบสูงเพื่อให้ลอยน้ำได้ โดยเฉพาะกระทงที่ใช้ลอยในเทศกาลเดือน 12 นี้ จะทำเป็นกระทงเจิม² คือทำกระทง ด้วยใบตองเย็บเป็น 6 มุมหรือมากกว่านั้นมอบปากกระทง³ แล้วเจิมปากกระทงด้วย

²เจิม หมายถึง เสริมหรือเพิ่ม - พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525.

³มอบ หมายถึง การทำให้แน่นหรือให้เรียบด้วยการทุบหรือขลิบตามริม เช่น มอบปากกระทง - พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525.

ใบทองพับเป็นมุมแหลม ๆ สลักกันรอบ ๆ กระหงใช้กาบพลับพลึงหรือใบทองมาเจียนให้เป็นวงกลมเท่าขอบกระหง ปิดปากกระหงใหญ่เรียบรอย ใช้เทียนเล่มเล็ก ๆ เสียบด้วยไม้กานธูปปักไว้กลางกระทบ มีธูปปัก 4 มุมหรือตามแต่จะเห็นงาม

นอกจากกระหงเจิมแล้ว ประชาชนทั่ว ๆ ไปยังใช้กาบกล้วยมาทำเป็นรูปเรือบ้าง ใช้ไม้ระกำมาต่อเป็นแพเล็ก ๆ บ้างหรือใช้วัสดุอื่น ๆ ที่เหมาะสมแทนก็ได้ แต่นิยมว่าเป็นของดีเหมาะสมก็คือ ใบทองและกาบกล้วยเพราะประคิษฐ์และตกแต่งให้สวยงามไฉฉาย

ประเพณีลอยกระหงเป็นประเพณีโบราณของไทย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าทำกันมาตั้งแต่เมื่อไร เท่าที่ปรากฏกล่าวได้ว่า มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่า เติมที่เดียวเห็นจะเป็นพิธีของพราหมณ์ทำเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามคือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม ต่อมาได้ถือตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีการชักโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระจุฬามณีในชั้นดาวดึงส์และลอยโคมเพื่อบูชารอยพระพุทธรูป ซึ่งประคิฐาน ณ หาดทรายแม่น้ำนัมมทา⁴

ในสมัยสุโขทัย นางนพมาศพระสนมของพระร่วงได้คิดทำกระหงถวายเป็นรูปดอกบัวและรูปต่าง ๆ ให้ทรงลอยตามสายน้ำไหล พระร่วงเจ้าทรงพอพระราชหฤทัย กระหงดอกบัวของนางนพมาศมาก จึงโปรดให้ถือเป็นเยี่ยงอย่าง ดังปรากฏในคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์กล่าวถึงพระคำรัสของพระร่วงว่า

"แต่น้ำสืบไปเบื้องหน้าโดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงกาลกำหนดนักขัตฤกษ์ วันเพ็ญเดือน 12 ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศสักการบูชาพระพุทธบาทนัมมทานทีตราบนานเท่านาน"⁵

⁴ แม่น้ำนัมมทา เป็นแม่น้ำที่คูกขนานกับทิวเขาอินทีย ไหลลงภาคตะวันตกของอินเดีย แ่งเขตอินเดียออกเป็นภาคเหนือและภาคใต้.

ด้วยเหตุนี้โคมลอยรูปดอกบัวจึงปรากฏมาจนทุกวันนี้ แต่เรียกเปลี่ยนชื่อว่า "ลอยกระทงประทีป" ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประทับเรือพระที่นั่งไปถวายดอกไม้เพลิงบูชาพระรัตนตรัยทุกพระอารามหลวงที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ แล้วทอดพระเนตรการขับร้องประโคมดนตรีของประชาชน พระราชพิธีลอยกระทงในครั้งนั้นทำเป็นการใหญ่สนุกสนานมาก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ พระเจ้าแผ่นดินลังกาไสส่งราชทูตเข้ามาขอพระสงฆ์ไทย ปรากฏว่าราชทูตที่เข้ามาก็ได้ชมพิธีลอยกระทงตามจดหมายเหตุราชทูตลังกาวา "ก่อนอรุณ มีข้าราชการไทยสองคนลงมาบอกราชทูตว่า ในคำวันนั้นจะมีกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ในการพระราชพิธีฝ่ายศาสนา กระบวนเสด็จผ่านที่ภัคราชทูตมา กระบวนพิธีที่ทูตานุทูตได้เห็นมีดังนี้คือ ตามบรรดาริมน้ำทั้งสองฟากวัด ต่างปักไม้ไผ่ลำยาวขึ้นเป็นเสานมปลายไม้ลงมาผูกเชือกชักโคมต่าง ๆ ครั้นได้เวลาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จโดยกระบวนเรือพร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและเจ้าพระยามหาอุปราช เรือที่เสด็จลั่นปัดทอง มีกัณยาดาตีสี่และผูกมานในลำเรือปักเชิงทองและเงิน มีเทียนจุดตลอดลำ มีเรือข้าราชการ ล้วนแต่งประทีปแห่นำตามเสด็จด้วยเป็นอันมาก ในการพระราชพิธีนี้ยังมีโคมกระดาศทำเป็นรูปดอกบัวสี่แฉกบ้าง สีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ในนั้น ปลอยลอยตามน้ำลงมาเป็นอันมาก และมีระบำดนตรีเล่นมาในเรือนั้นด้วย"

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พิธีนี้นิยมทำกันเป็นการใหญ่มีหลักฐานปรากฏในพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) กล่าวไว้ว่า "ครั้นมาถึงเดือน 12 ขึ้น 14 ค่ำ 15 ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง พิธีจองเปรียงนั้นเดิมได้โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในและข้าราชการที่มีกำลังพาหนะมากทำกระทงใหญ่ ผูกเกดดอกเป็นดังบัว เป็นแพหยวกบาง กวางแปดศอกบาง เก้าศอกบาง กระทงสูงตลอดยอด 10 ศอก 11 ศอก ทำประกวตประชันกันต่าง ๆ ทำอย่างเขาพระสุเมรุทวีปทั้ง 4 บ้าง และทำเป็นกระเจาชั้น ๆ บ้าง วิจิตรไปด้วยเครื่องสดคนทำก็นับรอยคิดในการลงทุนกระทง ทั้งค่าเลี้ยงคนและพระช่าง เบ็ดเสร็จก็ถึง 20 ชั่ง ย่อมกว่า 20 ชั่งบ้าง กระทงนั้น วัน 14 ค่ำ เครื่องเขียว 15 ค่ำ เครื่องขาว วันแรม

คำหนึ่ง เครื่องแดง ดอกไม้สดก็เลือกหาตามสีกระทง และมีจักรกล ๆ ต่างกันทุกกระทง มีมีโหรีขับร้องอยู่ในกระทงนั้นก็บ้าง เหลือที่จะพรรณนาว่ากระทงนั้น ผู้คนทำอย่างนั้น ๆ คิดดูการประกวดประชันจะเอาชนะกันคงวิเศษต่าง ๆ กัน เรือมาคู่กระทงตั้งแต่บ่าย 4 โมง เรือเบียดเสียดสับสนกันหลักไมค์คอยไหวเป็นอัจฉริยะ เรือข้าราชการและราษฎรมาดูเต็มไปทั้งแม่น้ำ เวลาค่ำเสด็จลงพระตำหนักน้ำทรงลอยพระประทีป"

การทอดกระทงใหญ่ในลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะมีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 3 ทรงเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองจึงโปรดให้ยกเลิกเสียและโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ทำเรือลอยพระประทีป แทนกระทงใหญ่ถวายองค์ละลำเรียกว่า "เรือลอยพระประทีป" ต่อมาในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ได้ทรงฟื้นฟูพระราชพิธีนี้อีก

ในปัจจุบันนี้การลอยพระประทีปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกระทำเป็นการส่วนพระองค์ตามพระราชอัธยาศัย แต่พิธีของชาวบ้านยังทำกันอยู่เป็นประจำ ซึ่งมักจะทำในวันเพ็ญเดือน 12

พระราชพิธีเสด็จออกรับแขกเมือง

เครื่องเป่าสังข์ แตรและกลองเป็นเครื่องเป่าที่พราหมณ์ใช้ในพระราชพิธีเสด็จออกแขกเมือง เมื่อมีราชทูตต่างประเทศเข้ามาสู่พระนคร ทำเนียบรับราชทูต โปรดให้จัดในท้องพระโรงที่เสด็จออกหนาราชบัลลังก์ (หน้าพระที่นั่งบุษบกมาลา) ตั้งเสวตฉัตร 5 คันท้องพระโรงข้างซ้ายขวา ตั้งเครื่องสูงข้างละ 6 คัน มีบังแทรกตั้งสลับหน้าราชบัลลังก์ลงมา วางแทนทองปูก้ามะหิรปักกลดลายคลุมแทน 1 ตั้งพานทองแว่นฟ้า เหนือแทนทองนั้นสำหรับพระราชสาส์น และมีโต๊ะตั้งพานทองอีก 6 โต๊ะ ตั้งเครื่องราชูปโภค มีพานพระขันหมาก และพระสุพรรณศรีเป็นต้น ออกมาจัดสำหรับเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าตามตำแหน่ง 8 แถว รวมจำนวนข้าราชการที่เข้าเฝ้าในท้องพระโรง ทั้งฝ่ายผู้ชายและฝ่ายขวา 400 มหาดเล็กฝ่ายซ้ายขวา ไกลพระราชบัลลังก์ประมาณ 50 ข้างหน้าพระลานแต่พระที่นั่งถึงประตูแดง มีพลทหารแต่งตัวยืนถืออาวุธประจำข้างซ้ายขวา ข้างละ 500 คน และปลูกประจักษ์พระยาช่างเผือก ข้างพระมหาปราสาทข้างเผือกนั้นแต่งเครื่องไหมทอง ซึ่งได้มาจากฝรั่งเศส ที่เท่าช่างใส่กำไรเครื่องยศ

สำหรับข้างเผือก มีสัปทน อ่างทอง สำหรับน้ำกิน ถาดเงิน สำหรับใส่กล้วยใส่หญ้า ขอสข้าง
คร่ำทอง นอกจากข้างเผือกยังมีข้างต้นแดงพร้อม ออกยื่นประจำอีก 4 ข้าง และมีม้าต้น
ออกยื่นประจำ 4 ม้าล้วนมีเครื่องยศ คืออ่างทอง สำหรับน้ำกิน ถาดเงินสำหรับใส่หญ้า
ถั่ว มีสัปทนและแซ่ปัดคร่ำทอง

ครั้นถึงเวลาตามที่กำหนด พระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาแต่งพระองค์
ทรงเครื่องราชราชนันท์ ทรงพระมหามงกุฎ และพระแสงสำหรับพระองค์ เสด็จออกประทับ
พระราชบัลลังก์ เจ้านักงานไขพระวิสูตรทั้ง 2 ข้าง และประโคมเครื่องบรรเลงมี
สังข์ แตร แลกลอง เป็นต้น เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พรหมลากัง (พรหมมณีนุภาพิธิ)
เทพมณู ราชมณู เจ้านักงานรับราชทูตชูพุ่มดอกไม้ทอง ข้าราชการกราบถวายบังคม
3 ลา แล้วนำราชทูตเข้าไปถวายบังคมอีก 3 ครั้ง นั้น ณ ที่ตามตำแหน่งขุนธำระก้านัล
เชิญหมากพานไปตั้งให้ราชทูต⁵

⁵ วีระ อัมพันธ์สุข, เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-65.